

Dariusz A. Rymar

Sprostowania i uzupełnienia do wydawnictwa "Trudne gorzowskie początki"

Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny nr 9, 339-353

2002

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Dariusz A. Rymar
Gorzów

Sprostowania i uzupełnienia do wydawnictwa *Trudne gorzowskie początki*

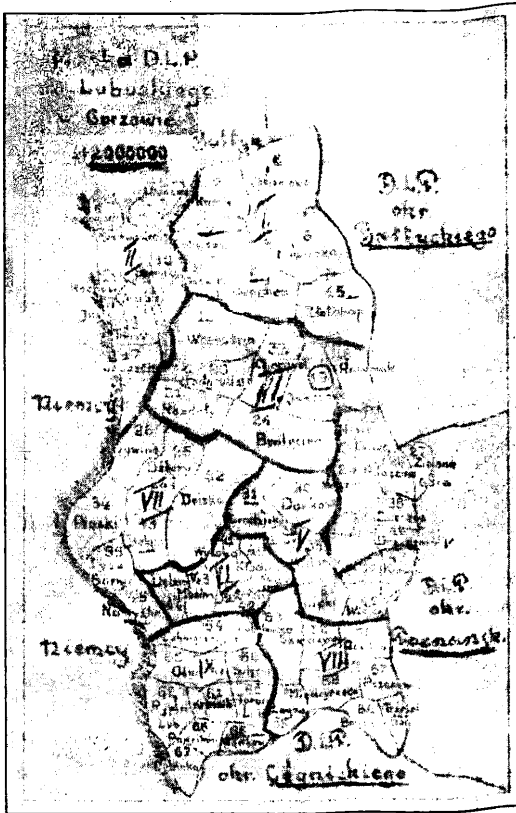
W roku 2001 ukazał się wybór tekstów źródłowych dotyczących działalności polskiej administracji w Gorzowie w latach 1945-1948¹. Do edycji tej wkrađło się kilka błędów, które poniżej zostały sprostowane. Ponadto niektóre komentarze uzupełniono o nowe fakty. Korzystając z okazji zbiór ten uzupełniono czterema kolejnymi dokumentami. Korespondują one ze opublikowanym zbiorem i są jego uzupełnieniem. Dwa pierwsze powstały w urzędzie Pełnomocnika na Obwód Gorzów (potocznie już wówczas zwanego Starostwem Powiatowym). Są to sprawozdania za dwa pierwsze miesiące działalności (kwiecień i maj 1945). Trzeci dokument to sprawozdanie Inspektoratu Szkolnego za pierwszy miesiąc działalności (maj 1945). Całość zamyka sprawozdanie Wydziału Mieszkaniowego Zarządu Miejskiego obejmujące okres od 1 kwietnia do 30 listopada 1945 r. Dokumenty ponumerowano tak jak w *Trudnych gorzowskich początkach*.

12.

Uzupełnienie. Dyrekcja Lasów Państwowych mieściła się przy ul. Dąbrowskiego 5/16. W końcu roku 1945 zatrudniała 107 pracowników. Dyrektorem był Aleksander Górski (ur. w 1883 r., inżynier leśnik) (ZMiMRN w Gorzowie, sygn. 7, s. 96).

---

¹ *Trudne gorzowskie początki. Z dziejów gorzowskich instytucji (wybór tekstów źródłowych z lat 1945-1948)*, wybór i opracowanie D. A. Rymar, Gorzów Wlkp.: TPAiPP, 2001. – s. 165.

*Mapa zasięgu działania
Dyrekcji Lasów
Państwowych (ze zbiorów
Juliana Bukowieckiego)*

15.

Sprostowanie: przypis 1. Muzeum początkowo mieściło się przy ul. Warszawskiej 33, w nieistniejącym już budynku (obecnie na tym miejscu stoi kino „Kopernik” (zob. Z. Nowakowska, *30 lat działalności Muzeum w Gorzowie Wlkp.*, w: *Gorzów Wielkopolski w latach 1945-1975*, praca zbiorowa pod red. H. Szczegóły, Gorzów Wlkp. 1976, s. 89).

18.

Sprostowanie: s. 53 wiersz 1 od góry. Jest „podział”, powinno być: „Oddział”.

Uzupełnienie: przypis 2. Tadeusz Drzazga, Oddziałem Informacji i Propagandy w Gorzowie kierował w okresie 2 VI 1945 – 17 III 1947, kiedy Urząd zdał Zygmunтови Nowickiemu; w okresie 10 XII 1945 – 25 I 1949 r. był członkiem Miejskiej Rady Narodowej w Gorzowie, z której usunięty

po zjednoczeniu PPR i PPS, zm. 4 VI 1982 r. we Wrocławiu (zob. Ziemia Gorzowska 1982 nr 33 s. 8; Archiwum Państwowe w Poznaniu, Wojewódzki Urząd Informacji i Propagandy w Poznaniu, sygn. 91, s. 18, *Protokół zdawczo-odbiorczy przejęcia-przekazania Oddziału Powiatowego Urzędu Informacji i Propagandy w Gorzowie z 17 III 1947 r.*).

20.

Uzupełnienie: s. 60. Poświęcenie Instytutu Weterynaryjnego odbyło się 10 listopada 1946 r. w obecności wicepremiera Stanisława Mikołajczyka. Zapowiedź jego otwarcia znalazła się także w prasie centralnej – „Gazecie Ludowej” – organie Polskiego Stronnictwa Ludowego (*Nowa placówka naukowo-przemysłowa*, *Gazeta Ludowa* 1946 nr 307, zob. także T. M e l n a o w i c z, *Podwójny jubileusz „Biowetu”*, *Ziemia Gorzowska*, lipiec-wrzesień 1972, s. 38-39).

21.

Uzupełnienie: s. 66. Stanisław Wala, ur. 7 VIII 1903 r., w Gorzowie znalazł się w kwietniu 1945 r. – naczelnik Oddziału Okręgowego PUR 29 V – 1 XI 1945 r., w maju 1947 r. kierownik administracyjno-handlowy Państwowej Fabryki Sztucznego Włókna nr 5 – późniejszy „Stilon” (Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Biuro Generalnego Komisarza Wyborczego, sygn. 108, s. 150, *Odpowiedź J. Wójciaka na protest wyborczy, 10 V 1947 r.*).

22.

Uzupełnienie: s. 67. Jerzy Nałęcz-Głowacki, ur. w 1910 r., oficer WP, w czasie wojny jeniec oflagu, także więzień Oświęcimia i innych obozów, od 1 VII 1945 r. pełnomocnik Oddziału PCK w Gorzowie, działacz PPR (Archiwum Państwowe w Zielonej Górze Oddział w Wilkowie, Komitet Powiatowy PPR w Gorzowie, sygn. 3/IV/1, *Protokół doraźnego zebrania aktywu PPR*, (b. d., ok. koniec lipca 1945 r.); ZMiMRN w Gorzowie, sygn. 7, s. 96).

Przypis 3. Inną hipotezę na temat Zygmunta Obuchowicza wysunął Jerzy Zysnarski. Według niej dr Obuchowicz pochodził z Łodzi i w Gorzowie ukrywał się. Rzekomo nosił nazwisko Ryszard Salling i był prawdziwym lekarzem, jednak dyplomem nie mógł się wykazać, bo wówczas ujawniłby swoje prawdziwe nazwisko. Fakt, iż Obuchowicz był świetnym chirurgiem potwierdził w rozmowie z J. Zysnarskim wicewojewoda F. Krogenke (J. Z y s n a r s k i, *Orkiestra doktora Obuchowicza*, *Ziemia Gorzowska* 2000 nr 51, s. 26, 27; nr 52, s. 26, 27).

25.

Uzupełnienie. Jeden z sędziów Sądu Okręgowego – Zygmunt Budzyński – udając się na sesję wyjazdową do Drezdenka utonął podczas przeprawy przez Noteć. Miało to miejsce 5 lutego 1946 r. Wraz z nim utonął Wiktor Zyniewicz – kierownik Brygady Ochrony Skarbowej (*Tragiczny wypadek, Ziemia Lubuska* 1946 nr 7 s. 3).

27.

Uzupełnienie. Stanisław Wojciechowski – dyrektor Ubezpieczalni Społecznej od 1945 r. najprawdopodobniej do końca 1948 r., działacz Polskiego Związku Zachodniego i PPS, w okresie marzec-kwiecień 1948 przewodniczący Powiatowego Komitetu, usunięty z PPS w październiku 1948, zaś 29 I 1949 r. usunięty ze składu Miejskiej Rady Narodowej. W roku 1950 dyrektorem gorzowskiego Oddziału Obwodowego Zakładu Ubezpieczeń Społecznych był Gwidon Snitko (APG, Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Gorzowie, Wydział Zdrowia, sygn. robocza 3).

31.

Sprostowanie: przypis 1. Chodzi nie o Bolesława a o Jana Chochę. Jan Chocha, ur. 18 V 1907 r. w Modwinie na Ukrainie, Ukrainiec, w latach 1929-1944 w Armii Czerwonej, w roku 1942 awansowany na szefa sztabu wojsk inżynieryjnych 42 armii, a następnie 59 armii, od września 1944 r. szef sztabu wojsk inżynieryjnych w 2 Armii Wojska Polskiego, w okresie czerwiec-lipiec 1945 r. Inżynier 1 Korpusu. Obok prezydenta Gorzowa P. Wysockiego był współgospodarzem pierwszych dożynek na Osiedlu Poznańskim 5 VIII 1945 r. (CAW, TAP 497/58/4014).

34.

Uzupełnienie: przypis 3. Edward Pilarski zm. 20 III 2002 r. w Nikozji (Cypr).

43.

Sprostowanie: s. 100, wiersz 5 od góry, jest „7 czerwca 1945”, powinno być: „7 czerwca 1946”.

59.

Sprostowanie: s. 132, wiersz 6 od góry. Jest: „13 Niemców”, powinno być: „11 Niemców”.

67.

APG, Starostwo Powiatowe Gorzowskie, sygn. 1332, s. 36

Sprawozdanie Starostwa Powiatowego w Gorzowie za miesiąc kwiecień 1945.

I. Życie polityczne:

Po przybyciu władz polskich do Gorzowa zastano na terenie miasta niemiecką partię polityczną, która skupiała w swym ręku cały zarząd miasta i powiatu. Była to nieudolnie zmobilizowana partia komunistyczna mieszcząca w swych ramach w lwiej części element różnych nacjonal-socjalistycznych odłamów. Po zorientowaniu się w sytuacji partię tę odsunięto od władzy. Ona sama zaś na jakiś czas zniknęła a z powierzonej jej politycznej funkcji. Usunięcie prezesa a zarazem burmistrza tej partii nastąpiło na skutek udowodnienia temuż przynależności do partii hitlerowskiej. Członkowie przybyłej polskiej grupy należeli do PPR i PPS. Do chwili przybycia delegat Centralnego Komitetu PPR towarzysze tej partii nie zwołali żadnych zebrań. Obydwie partie pracowały ściśle z Komendą Wojenną Armii Czerwonej mając na uwadze dobro Państwa Polskiego. Z ramienia Pełnomocnika Rządu RP na okręg Pomorza Zachodniego zostało zwołane w teatrze miejskim zebranie wszystkich Polaków. Komendant Wojenny pułkownik Dragun jako przedstawiciel Armii Czerwonej wygłosił przemówienie o stosunkach polsko-radzieckich. Zebranie to było bardzo ważnym momentem w życiu politycznym tutejszego elementu polskiego gdyż ono przerzuciło na ten teren nowe hasła i nowe myśli polityczne w odrodzonej Polsce.

II. Stosunek władz rosyjskich:

Komendant Wojenny odniósł się pozytywnie do poczynań władz Polskich, zapewniając o prawie przynależności i prawie gospodarki Polaków na tych terenach.

III. Życie gospodarcze:

Z przejęciem władzy przez Starostwo Powiatowe zostały od razu wydane karty żywnościowe dla ludności polskiej i niemieckiej. Jako dalszy punkt uruchomiono stołówkę dla Polaków przy zarządzie miejskim oraz zasilono stołówkę dla PKP.

Przystąpiono również do zbierania i zabezpieczania papieru kancelaryjnego, sprzętu życia i urzędzeń biurowych. Dla usprawnienia życia gospodarczego powołano do życia [brak wiersza].

IV. Administracja:

Nie mając żadnych danych dotyczących powiatu gorzowskiego podzielono powiat w porozumieniu z Komendą Wojenną na 11 gmin. Wójtostwa obsadzono jak następuje:

1. Gmina Dechsel² – Jankowski B.
2. Gmina Zantoch³ – Zieliński⁴ H.
3. Gmina Lipke⁵ – Wackermann J.
4. Gmina Eglofstein⁶ – Michalak Z.
5. Gmina Düringshof⁷ – Kubicki
6. Gmina Vietz⁸ – Figaszewski W.
7. Gmina Kladow⁹ – Śmigiel W.
8. Gmina Stolzenberg¹⁰ – Różański Cz.
9. Gmina Beyersdorf¹¹ – Sprawski
10. Gmina Schonewald¹² – Jęczmienka
11. Gmina Massin¹³ – Chojnicki

W miesiącu kwietniu odbyły się dwie odprawy wójtów, na których podany został do wiadomości kierunek pracy dostosowanej do tych terenów celem jej ujednostajnienia.

VI. Życie kulturalno-oświatowo-społeczne:

Do chwili otwarcia gmachu Starostwa urzędnicy zajmowali się zbieraniem książek naukowych oraz różnych zabytków. Zbieranie to miało na celu zgromadzenie materiału dla powstania biblioteki miejskiej i powiatowej oraz muzeum. Dowództwo Armii Białoruskiej dało koncert na rzecz Polonii. Zarządzeniem skierowanym do wójtów i sołtysów zabezpieczać gmachy i urządzenia szkolne.

22 kwietnia 1945 r. odbyła się w kościele katolickim pierwsza msza dla Polaków.

27 kwietnia 1945 r. otwarto Kasyno Obywatelskie. 30 kwietnia [odbył się] wspólny dancing dla miejscowego obywatelstwa polskiego.

² Deszczno.

³ Santok.

⁴ Zob. D. A. R y m a r, *Henryk Zieliński – przywódca santockich pionierów*, [w:] *Santockie zamki*, Santok-Gorzów Wlkp. 1997, s. 103-120.

⁵ Lipki Wielkie.

⁶ Łagodzin.

⁷ Bgdaniec.

⁸ Witnica.

⁹ Kladow.

¹⁰ Różanki.

¹¹ Baczyna.

¹² Krasowiec.

¹³ Mosina.

VII. Sprawy sanitarne:

Z grupy przybyłych wyznaczono jako lekarza powiatowego dr Obuchowicza. Osiągnięcia jego pracy przedstawiają się następująco:

1. Zorganizowanie miejscowego lekarza.
2. Dobranie do siebie 12 lekarzy dla współpracy.
3. Zabezpieczenie lekarstw ze zniszczonych aptek.
4. Zorganizowanie miejskiego i powiatowego Ośrodka Zdrowia.
5. Zorganizowanie lotnej komisji sanitarnej.
6. Przeprowadzenie obowiązkowego badania wszystkich kobiet z powodu szerzących [brak wiersza].
7. Zorganizowanie kolumn robotniczych przy uporządkowaniu miasta.

W porozumieniu z Central PCK. w Poznaniu założono oddział PCK. w Gorzowie. W ciężkich warunkach placówka urządziła przy pomocy Starostwa lokal oraz uruchomiła dom noclegowy dla powracających z Niemiec. Oprócz tego zorganizowano przy PCK Gorzów poradnię lekarską i podręczną apteczkę w celu stworzenia możliwości udzielania pierwszej pomocy.

VIII. Różne:

W związku z sabotażowaniem zarządzeń Starostwa przez Niemców zarządzona została akcja przesiedleńcza Niemców na teren powiatu w celu popierania akcji zasiewów wiosennych. Akcja była aprobowana przez władze rosyjskie rozumiejące znaczenie koniecznych prac rolnych i zdające sobie sprawę z kompletnego odludnienia wsi przeprowadzoną przez władze niemieckie.

[Brak podpisu i daty]

68.

APG, Starostwo Powiatowe Gorzowskie, sygn. 1332, s. 32

Sprawozdanie z działalności za miesiąc maj [1945 r.]

1. Życie polityczne

W rozwoju życia politycznego w miesiącu maju zasadniczą rolę odegrały data 1-go i 3-go maja, będące pierwszym oficjalnym wystąpieniem partii politycznych. Udział reprezentantów KC PPR i delegatów PPS pchnęły szerokie masy w orbity życia politycznego. Obecność i fakt zainteresowania się Armii Czerwonej, przez czynny udział jej przedstawicie-

li nie tylko świętem 1-go maja, ale również najdroższym świętem demokracji polskiej świętem 3-go maja przyczyniły się do zmanifestowania przyjaźni polsko-radzieckiej.

Poza tymi dwoma świętami o charakterze oficjalnym odbyły się, oprócz zebrań partyjnych PPR-u i 1-go zebrania PPS-u poświęconym sprawom organizacyjnym i wewnętrznym partii, dwa zebrania publiczne organizowane przez KC PPR i jedno przez delegatów PPS. W następstwie tych zebrań zorganizowano pierwszą komórkę na terenie m. Gorzowa przy Starostwie Powiatowym.

Dalszym objawem dojrzałości społeczno-politycznej było samorzutne powołanie do życia: „Związku Zawodowego Pracowników Umysłowych”. Na szczególnie podkreślenie zasługuje fakt interesowania się partii politycznej życiem wewnętrznym pracującej ludności a mianowicie: uczestniczenie w zebraniach urzędników zwykłych i periodycznych, w posiedzeniach zawiązujących się komitetów itd.

Najpotężniejsza manifestacja partii politycznej było żywiołowe przyjęcie I Warszawskiej Dywizji Kawalerii, które najdobitniej świadczyło o przeniknięciu idei demokratycznych najszerze warstwy tutejszego obywatelstwa.

2. Życie gospodarcze

Grupa Operacyjna Ministerstwa Przemysłu i Handlu wydała do końca maja 203 zezwoleń na prowadzenie sklepów, warsztatów itp. w mieście oraz 36 w powiecie. Prowadzono akcje wyszukiwania składów i przedsiębiorstw na terenie całego powiatu, zabezpieczenie towarów i materiałów w 20 składach i 7-mu warsztatach, oraz zwózkę ich, rozprowadzenie na różne przedsiębiorstwa, względnie zabezpieczanie na miejscu.

Rozdzielono żywność dla istniejących już stołówek Zarządu Miejskiego, raz na trzy nowo założone stołówki w mieście i jedną stołówkę przy Zarządzie Miejskim miasta Vietz. Racje żywnościowe dla Polaków wynosiły 14 kg. chleba, 15 kg. ziemniaków miesięcznie na osobę. Racje te dla pracowników niemieckich wynosiły 300 g. i do 1-go 1 kg ziemniaków dziennie. Założono 2 spółdzielnie, jedna rolniczo-handlowa i jedna spożywców.

Ruszyła również sprawa gospodarki rybnej. Przystąpiono do zorganizowania Polaków miejscowych, osadzono Polaków-rybaków na terenach jezior, jako czynnik nadrzędny i zabezpieczono istniejący sprzęt rybacki. Jednakże na terenie gospodarka władz sowieckich jest rabunkowa i niszczyielska, sprzęt rybacki prawie zupełnie zniszczony, a dwie fabryki sieci rozmontowane.

3. Administracja

Referaty Starostwa przeniesiono z tymczasowego gmachu do właściwego, w którym w czasów niemieckich urzędował Urząd Ziemski (Kreisbauernschaft).

W nowym gmachu znalazły rozmieszczenie referaty: Ogólny, Organizacyjny, Karno-Administracyjny, Referat Wojskowy, Opieki Społecznej, Rolny, Gospodarczy, Apropowizacji i Handlu, Przemysłu, Kultury i Sztuki, Zdrowia, Budowlany, Pracy, Szkolnictwa, Propagandy i Informacji.

Z braku instrukcji oparto się na organizacji Starostw z 1939 roku. Stanowiska urzędników obsadzone są wyłącznie przez Polaków, z wyjątkiem pełniącego obowiązki weterynarza powiatowego Niemca. Siły robotnicze-niemieckie (patrz załączniki), Zarząd Miejski-według załącznika.

Przygotowano biura meldunkowe i rejestracyjne w związku z wydaniem obwieszczenia o obowiązku pracy.

4. Rolnictwo.

Zakończono wiosenne prace rolne. Stan zasiewów: wiosennych 33%; okopowych 22%.

Duże zniszczenia łąk (8%) i częściowo pól (15%) spowodowane spędem bydła i koni przeznaczonych dla potrzeb sowieckich.

5. Władze wydzielone.

Przy końcu maja istniały następujące urzędy: Urząd Ziemski, Państwowy Urząd Repatriacyjny, Narodowy Bank Emisyjny, Urząd Wodny, Urząd Drogowy i Wodno-Melioracyjny, Urząd Pocht i Telegrafów, Urząd PKP, Urząd Skarbowy, Komunalna Kasa Oszczędności, Dyrekcja Lasów Państwowych, Powiatowy Urząd Propagandy i Informacji, Polski Czerwony Krzyż.

Polskie Koleje Państwowe uruchomiły na linii Poznań-Berlin dwie pary pociągów pasażerskich, kursujących co drugi dzień, oraz regularne codzienne połączenie na linii Gorzów-Piła. Oprócz tego uruchomiono na stacji odprawę osób i sprzedaż biletów, jak również kuchnie, mogącą wydać do 600 obiadów dziennie.

6. Życie kulturalno-oświatowe.

W maju urządzono dwie akademie, pierwszego i trzeciego maja, oraz 9-go maja ku czci zwycięstwa, jeden koncert zespołu artystycznego. Urządzono przyjęcie I Warszawskiej Dywizji Kawalerii, która w rewanżu dała wieczór artystyczny ludności polskiej. W Wycinie (Vietz) odbyło się jedno przedstawienie teatralne.

Zebrańto wartościowe dzieła zarówno z dziedziny literatury (203 tomów Goethe'go), jak i sztuki (89 obrazów).

Rozpoczęte prace przygotowawcze w celu uruchomienia teatru i kina. Przyjęto trzy siły artystyczne i jednego dekoratora powracających z Niemiec.

W niedzielę odbywa się w kasynie obywatelskim koncert artystyczny i dancing.

27 maja otworzono pierwszą Szkołę Powszechną i Przedszkole imienia Marii Konopnickiej. Do Przedszkola i Szkoły zapisało się 82-je dzieci.

Z odbytych imprez wysłano do czołowych gazet polskich sprawozdania.

7. Opieka Społeczna i Akcja Osiedleńcza.

Założono ochronkę dla dzieci polskich, oraz oddane do dyspozycji 1-ną szwalnię i 1-ną pralnię. Roztaczana opieka nad repatriantami. Akcje osiedleńczą przeprowadzało, potem agendy zostały przejęte przez Urząd Ziemi i PUR. Akcja osiedleńcza w okresie sprawozdawczym w cyfrach wynosiła 6000 osób dla których przydzielono 800 koni, 300 wozów, 660 kompletów sprzęży.

8. Sprawy sanitarne.

Szpitaly miejskie jako też wszystkie zakłady zajęte są przez wojska sowieckie, wobec czego urządzono jeden szpital miejski (około 300 łóżek w pięciu domach szpitalnych).

Referat Zdrowia składa się z lekarza powiatowego, inspektora powiatowego i dwóch dezynfektorów. Miejski ośrodek zdrowia ma również jednego lekarza miejskiego, jednego inspektora sanitarnego.

Służba zdrowia w mieście składa się: 40 sióstr-pielęgniarek, dwóch dezynfektorów, a ponadto znajdują się w czterech dzielnicach miasta po jednej izbie dla doraźnych wypadków. Ponadto czynni są w mieście trzej lekarze, trzej aptekarze, trzy pielęgniarki, trzy akuszerki, jeden intendent szpitalny i dwóch inspektorów sanitarnych.

Ponadto w mieście urzęduje 12 lekarzy Niemców. Zarejestrowano 67 wypadków tyfusu brzuszego, 5 wypadków płamistego tyfusu, 117 wypadków dyzenterii, 112 dyfterii średniej, 52 szkarlatyny, 2 zapalenia opon mózgowych, 9 wypadków śmierci na tle gruźlicy. Oprócz wyżej wymienionych chorych znajduje się 12-15% chorych wenerycznie na tryper. Syfilisu nie można obecnie stwierdzić z powodu braku analiz na Wassermanna. Istnieje poważny brak lekarstw, szczepień ochronnych i środków dezynfekcyjnych.

Przy Polskim Czerwonym Krzyżu istnieją sekcje: jadalnia, noclegownia, informacja, ambulatorium. Jadalnia wydaje dziennie do 500 obiadów i kolacji dla wędrowców, wojskowych i repatriantów. Noclegownia, która dziennie pomieścić może 220 osób.

9. Sprawy drogowo-budowlane.

W ciągu maja przeprowadzono na terenie miasta rozbiórkę zniszczonych domów, grożących zawaleniem się, a uzyskany materiał budowlany sortowany i w miarę możliwości (brak środków transportowych) zabezpieczony.

Ogólna ilość dróg w powiecie wynosi: państwowych 98 km, wojewódzkich 93 km, powiatowych 160 km o nawierzchni w 80% smołowanej. Remontu wymaga około 110 km dróg smołowanych, na których to remont nie ma ani materiałów, ani środków, przy czym władze sowieckie zarekwirowały i przygotowały do wywiezienia 4 walce drogowe, tak, że Zarząd drogowy nie posiada żadnego walca. Czynione starania u władz sowieckich celem zatrzymania bodaj 2 walców ze skutkiem na razie nie wiadomym. 4 Rozpylacze i 6 kotłów do gotowania smokowca znajdują się również w posiadaniu sowieckich władz wojskowych.

10. Różne.

Na terenie miasta Gorzowa zorganizowały się następujące „Związki Zawodowe”: Krawiecki, Obuwniczy, Fryzjerski, Elektrotechniczny, Rzeźnicki, Murarski, Malarski, Młynarski, Kominiarski.

[Brak podpisu i daty]

69.

APG, Inspektorat Szkolny w Gorzowie, sygn. 33

Inspektorat Szkolny
W Gorzowie
L. Dz. 28/45

Gorzów dnia 6.6.1945 r.

Sprawozdanie z działalności za maj 1945 r. dla Starostwa Powiatowego

Inspektorat Szkolny w Gorzowie rozpoczął swą czynność w Gorzowie z dniem 1-go maja 1945 r.

- ad 1. Budynek Inspektoratu Szkolnego został spalony i wobec tego nie zachowały się również żadne akta urzędu pracy, więc rozpoczęto całkowicie od nowa.
- ad 2. Po przedstawieniu się Staroście Powiatowemu, nawiązano kontakty z władzami miejskimi i Urzędem Mieszkaniowym. W ciągu tygodnia zarezerwowano willę dla Inspektoratu Szkolnego oraz na miesz-

kanie prywatne inspektora, sekretarza i woźnego przy ul. Żelaznej¹⁴ 30 i 30a. W międzyczasie zorganizowano tymczasowe biuro Inspektoratu w Starostwie Powiatowym w pokojach oznaczonych nr 8.

ad. 3. Do wykonania swych powinności przystąpiono z następującym planem:

- a) Zabezpieczyć budynki szkolne, pomoce naukowe, sprzęt szkolny, biblioteki, archiwa szkolne, zwracając szczególną uwagę na gabinety matematyczno-fizyczne w gmachach szkół średnich, zawodowych, gospodarczych, na pracownie geograficzne, chemiczne, epidiascopy, mikroskopy, pracownie robót ręcznych, instrumenty precyzyjne itp.
- b) sporządzić spis szkół w obwodzie, segregując je według stopnia organizacyjnego, ilości izb i przydatności dla utworzenia polskiej sieci szkolnej.
- c) zbadać ilość dzieci w wieku szkolnym, narodowości polskiej. Szczególną opieką otoczyć ludność polską tutejszą i szkoły dawnej mniejszości narodowej polskiej.
- d) śledzić jak najpilniej za dowodami polskości w obwodzie, notować napisy polskie w kościołach na nagrobkach, księgi kościelne, szkolne, styl i architekturę wiejską. O zjawiskach tych informować Kuratorium.
- e) rozwinąć propagandę polskości w obwodzie, opierając się na wydawnictwach naukowych, biorąc udział w wiecach, zebraniach, współpracując z wójtami, sołtysami, docierając do zagrody Polaka w terenie tym mieszkającego.
- f) W miarę napływania nauczycieli otwierać szkoły powszechne.

ad. 4. Trudności w normalnym prowadzeniu prac spotkano:

- a) ze strony Urzędu Likwidacyjnego, który na wniosek Inspektora o przydzielenie mebli dla Inspektoratu Szkolnego i dla Inspektora, złożonego w Urzędzie Likwidacyjnym w dniu 5-go maja 1945 r. dotychczas mimo kilkakrotnych ustnych próśb nic w tej sprawie nie zrobił,
- b) ze strony obywateli wójtów, którzy w braku zrozumienia ważności spraw szkolnych nie przysyłają wymaganych od nich sprawozdań w terminie lub nie wykonują ich sumiennie.
- c) Ze strony władz sowieckich o tyle, że nie pozwalają na wglądnięcie do szkół zajętych przez wojska celem zabezpieczenia pomocy i majątku szkolnego,
- d) brak maszyny do pisania zmniejsza w dużym stopniu sprawność działania Inspektoratu. Trudności aprowizacyjnyjny tut. terenu są również

¹⁴ Obecnie ul. Moniuszki.

czynnikiem hamującym normalny tok pracy urzędu/wyżywienie, bowiem w stołowiec jest niedostateczne.

ad. 5.

- a) Założono najkonieczniejsze akta w Inspektoracie Szkolnym.
- b) Uruchomiono z dniem 27-go maja 1945 r. Publiczną Szkołę Powszechną im. Marii Konopnickiej w budynku prywatnym przy ul. Króla Ducha nr 2¹⁵. W szkole liczącej 82 dzieci, uczą 2 nauczycielki i jeden nauczyciel.

ad. 6. Plan pracy z maja jest realnym również na czerwiec z tym, że w pierwszym rządzie należy otworzyć szkołę w Zanzinie¹⁶, gdzie jest 110 dzieci i w gromadzie Cammin¹⁷, gdzie jest 50 dzieci w wieku szkolnym.

ad. 7.

- a) Proszę przydzielić Inspektorowi Szkolnemu maszynę do pisania.
- b) Wszelkimi sposobami podnieść do zadawalającego stopnia wyżywienie w stołowiec.

ad. 8. Z powodu braku sił nauczycielskich do obsadzania szkół proszę nauczycieli szukających pracy w administracji kierować do inspektoratu Szkolnego.

P.o. Inspektora Szkolnego R. Ulatowski

70.

Zarząd Miejski i Miejska Rada Narodowa w Gorzowie, sygn. 7, s. 58

Sprawozdanie Wydziału Mieszkaniowego za okres od 1 kwietnia do 30 listopada 1945 r.

Zarząd Miejski
Wydział Mieszkaniowy
Gorzów, dnia 30 listopada 1945
Odpis

---

¹⁵ Jeżeli nie ma pomyłki w tym dokumencie (a chyba można ją wykluczyć), oznaczałoby to, iż w maju 1945 r. ulica nosząca niemiecką nazwę Schießgraben nosiła nieformalnie nazwę „Króla Ducha”. Dopiero w sierpniu 1945 r. otrzymała nazwę „Strzelecka”, która obowiązuje do dziś. Z pewnością nie chodzi tu o inną ulicę – obecnie E. Borowskiego – która w okresie listopad 1945 – marzec 1947 nosiła nazwę „Króla Ducha”.

¹⁶ Santocko.

¹⁷ Kamień Wielki.

Ogólne sprawozdanie za okres od 1 IV do 30 XI 1945

Urząd Mieszkaniowy rozpoczął swoją pracę w ciężkich warunkach pod kierownictwem Ob. Krajewicza¹⁸, który z braku sił polskich był zmuszony posługiwać się personelem niemieckim. Przyznania na cele mieszkania były ograniczone, ponieważ wszystkie lokale były zajęte przez Niemców. Przybywająca ludność polska lokowała się w mieszkaniach niemieckich w charakterze sublokatorów. Z chwilą opuszczania przez Niemców miasta, dane mieszkania przyznawano się jako lokatorowi. Wyszukiwanie wolnych lokali było utrudnione bo około 40% budynków było zniszczonych przez działania wojenne¹⁹, a drugie tyle było zajmowane przez wojska sowieckie.

Intensywna praca od godz. 7-mej do 18-stej, dyżury nocne i niedzielne, wszystkie zapotrzebowania mieszkaniowe zostały pomyślnie załatwione. W czerwcu 1945 r. nastąpiła ewakuacja Niemców do Rzeszy.

Urząd Mieszkaniowy musiał usilić swoją pracę ażeby zapobiec wypadkom zajmowania dwóch czy trzech lokali przez jedną osobę. Każdy wniosek musiał przejść przez kontrole, której zadaniem było stwierdzenie czy dane mieszkanie było wolne od ob. niemieckich, wojsk sowieckich, ilość pokoi.

¹⁸ Stefan Krajewicz, ur. 22. VIII. 1897 r. w Starym Brzeźnie pow. Wągrowiec, mistrz ślusarski. Do Gorzowa przybył z pierwszą grupą osadniczą 27. III. 1945 r. (ZMiMRN w Gorzowie, sygn. 372, s. 304)

¹⁹ Większość zniszczeń w Gorzowie spowodowały wojska radzieckie już po zajęciu miasta 30 stycznia 1945 r. Ich wielkość różnie szacowano. Według innych danych, w Gorzowie w roku 1941 było 3.159 budynków, zaś według spisu powszechnego z roku 1950 zaledwie 2.036, zatem zniszczeniu uległo aż 35,5%. Spośród budynków ocalałych blisko połowa wymagała znacznych remontów. Jednak straty mierzone liczbą mieszkań nie były aż tak wielkie. Szacowano, iż do stycznia 1945 r. w mieście było 14.700 mieszkań, z czego spaleni uległo 2.500, zatem zniszczeniu uległo 17% mieszkań (*Gorzów Wielkopolski. Przeszłość i teraźniejszość*, pod red. J. Wąsickiego, Poznań 1964, s. 129). Nieco inne dane wykazywały władze miasta w latach 1945-1946. W roku 1945 oceniano, iż na 3.199 budynków jakie były w mieście w roku 1944, całkowitemu zniszczeniu uległo 237 z nich, czyli 7,4%, kapitalnego remontu wymagało 184 dalsze budynki, zaś drobnych remontów 35. Łącznie zniszczenia te szacowano na 23.130.242,- zł według cen z 1939 r. Natomiast w roku 1946 Budowniczy Miejski wyliczał, iż z 3.199 zniszczeniu uległo 21,3% (APG, ZMiMRN w Gorzowie, sygn. 277, s. 2, *Zestawienie wydatków na odbudowę zniszczonych budynków mieszkalnych na terenie miasta Gorzowa, 23 X 1945 r.*; tamże, sygn. 278, s. 11, *Ankieta o stanie i potrzebach osiedli w zakresie dotyczącym służby mierniczej, 16 V 1946 r.*). W marcu 1946 r. w gorzowskiej prasie pojawiły się podobne dane: w mieście było 2521 nieruchomości zdalnych do użytku, zaś zniszczonych było 678, czyli ok. 25% (*Gorzów w cyfrach po roku odzyskania*, Ziemia Lubuska 1946 nr 10, s. 3). Zatem w latach 1945-1946 zniszczenia oceniano na ok. 25%, zaś w kilka lat później na nieco ponad 35%. Być może różnica brała się z różnych sposobów kwalifikacji obiektów (zob. także J. M l e c z a k, *Początki władzy ludowej na Ziemi Gorzowskiej 1945-1948 (wybór źródeł)*, Gorzów 1989, s. 64).

Dnia 2 X 1945 r. została stworzona Komisja Mieszkaniowa, która opracowane wnioski przez Urząd Mieszkaniowy rozstrzyga. Powołanie do życia tej instytucji było bardzo wskazane, ponieważ mieszkań zdalnych do użytku jest coraz mniej, z czego powstają konflikty między wnioskodawcami.

Do dnia 30 XI 1945 r. zostało przyznane ogółem 6225 mieszkań, [w tym:] 972 mieszkań – 1 pokój z kuchnią; 2717 mieszkań – 2 pokoje z kuchnią; 1975 mieszkań – 3 pokoje z kuchnią; 432 mieszkania – 4 pokoje z kuchnią; 105 mieszkań – 5 pokoi z kuchnią; 18 mieszkań – 6 pokoi z kuchnią; 6 mieszkań – 7 pokoi z kuchnią; 153 wille i domki rodzinne.

Z tytułu opłat za wnioski wpłynęło do kasy Zarządu Miejskiego do dnia 30 XI 1945 r. 77.450 zł oraz 900 marek niemieckich.

Według statystyki niemieckiej z dnia 31 XII 1942 r. miasto Gorzów posiadało ogółem 14.943 mieszkania, czyli 3194 budynków mieszkalnych. Przyjmując pod uwagę zniszczenie przez działania wojenne 40% pozostaje 9.000 mieszkań, czyli 2.000 domów. Odliczając na 6.225 przyznanych mieszkań pozostaje jeszcze 2.400 mieszkań wolnych. Stan tych mieszkań wymaga dużego remontu, który w obecnych warunkach jest trudno przeprowadzić.

Naczelnik Wydziału Mieszkaniowego P. Popławski